

Het verzet in het Westland (en elders) nader bekeken

Er is een nieuw boek over het verzet in het Westland geschreven, *De afrekening. Ontmaskering van het gewapend verzet, waarover veel opwinding is ontstaan. Het is duidelijk dat de Tweede Wereldoorlog helemaal niet met pensioen is, anders zou die opwinding niet zijn ontstaan. De oorlog zal nog lang een open zenuw blijven.*

'Wij kunnen ons het beste de betekenis van het illegale verzet realiseren, door ons een ogenblik in te denken, dat er in Nederland in het geheel geen verzet zou zijn geweest.

Hoe schuldig en beschaamd hadden wij dan gestaan tegenover onze bondgenoten.

Hoe klein en lafhartig zou ons nageslacht ons gaan zien in de spiegel der geschiedenis, die eens over ons geschreven zal worden. Maar bovenal, hoe hopeloos mistroostig en haast onherstelbaar kleinmoedig zouden wij ons gevoeld hebben tegenover ons eigen geweten.'

Met deze fraaie hoogdravende woorden opent de brochure die hoorde bij de tentoonstelling van het verzet 'Weerbare Democratie'. Deze tentoonstelling werd in maart 1946 in de Nieuwe Kerk op de Dam in Amsterdam geopend en de eventuele baten zouden ten goede komen aan de Stichting 1940-1945. De tentoonstelling bood een overzicht van de wandaden van de bezetter en het verzet daartegen, waarbij

het opmerkelijke is dat de grootste wandaad, de Jodenvervolging, nagenoeg ontbreekt. Er wordt wel gewag gemaakt van 'al lang beraamde pogroms', maar de Februaristaking staat daarbij centraal, verder komt het lot van de Joden niet ter sprake.

Het is zeer verklaarbaar dat de eerste boeken die na de oorlog over die oorlog werden geschreven, een rooskleurig beeld gaven van de verzetsactiviteiten in bezet Nederland. Je gaat niet direct de vuile was buiten hangen, maar je concentreert je aan de ene kant op de schanddaden van de Duitse bezetter en zijn handlangers en aan de andere kant op het verzet.

Als je 'verzet' en 'Nederland' intypt bij de bibliotheekcatalogus van het NIOD, kom je op zo'n 5.000 treffers uit, waarbij het opvallend is dat 3.000 ervan uit de bezettingstijd stammen. Onder de eerste naoorlogse uitgaven tref je kenmerkende titels aan als *Laat hun offer niet tevergeefs geweest zijn* en *'De illegalen spreken.' Over de geest van ons verzet.*

Het toenmalige Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie gaf al snel boeken uit met het letterlijk verslag van naoorlogse processen, zoals die tegen Rauter, Christiansen, Mussert en Blokzijl. Daarin werden hun wandaden uitvoerig neergelegd, maar het diende ook als rechtvaardiging voor de hoogste straf die zij moesten ondergaan. Daarnaast kwamen vrij snel boeken uit over de drie stakingen die breed volksverzet werden beschouwd; de Februaristaking van 1941 door B.A. Sijes, de april-meistakingen uit 1943 door P.J. Bouwman en de Spoorwegstaking uit 1944 door A.J.C. Rüter.

In het vierdelige werk *Onderdrukking en Verzet*, uitgegeven tussen 1947 en 1954 komt het verzet in al zijn facetten duidelijk naar voren. Artsen en kunstenaars komen als speciale categorieën prominent aan de orde en de verzuijing wordt mooi belicht door aan het verzet van de Rooms-katholieke Kerk, de Gereformeerde Kerken en de andere Protestante Kerken aparte hoofdstukken te wijden. In diezelfde tijd verschijnt *Het Grote Gebod: gedenkboek van het verzet in LO en LKP* (1951). Een belangrijk doel van deze tweedelige uitgave was het herdenken van de eigen gevallen verzetsstrijders en van hen zijn zoveel mogelijk gegevens bijeen gebracht. Van de nog levende verzetsmensen worden alleen de in de oorlog gebruikte schuilnamen gebruikt. In *Het Grote Gebod* komt de humanistische en vreedzame kant van het verzet naar voren; het laten onderduiken van vervolgd. Aan de andere kant zijn ook wapens nodig om overvallen te plegen voor bijvoorbeeld voedselbonnen voor de onderduikers en dat gebeurt dan weer door leden van de Landelijke Knokploegen.

■ *Het Grote Gebod: gedenkboek van het verzet in LO en LKP.*

Twintig jaar na de Duitse inval zou J. Meulenbelt, redactiesecretaris van *Onderdrukking en Verzet*, én oud-verzetsman, zijn bijdragen aan dat werk samenvatten in *De Duitse Tijd. Vijf jaar vaderlandse geschiedenis*. Na 300 bladzijden geschiedenis eindigt het boek in mineur, omdat de illegaliteit 'geen instellingen van blijvende betekenis aan het Nederlandse volk over heeft kunnen dragen.' En de laatste zin luidt als volgt: 'Maar wie er uit opmaakt, dat het met die verzetsbeweging eigenlijk helemaal niet zoveel is geweest, heeft van de geschiedenis van zijn vaderland in de Duitse tijd het rechte toch niet helemaal begrepen.'

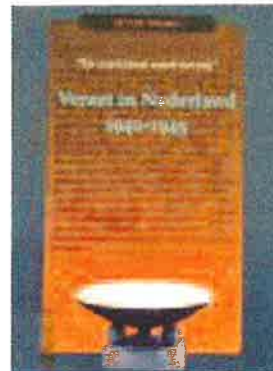
Vanaf dat jaar 1960 zou heel Nederland de verzetsdaden uit 1940-1945 op de televisie kunnen volgen, toen dr. L. de Jong tussen mei 1960 en mei 1965 de serie *De Bezetting* toonde. Op 7 september 1962 was de uitzending gewijd aan het geestelijk verzet en daarbij werd vooral aandacht besteed aan verzet tegen de Duitse gelijkschakeling. Dat was ook al gesteld in de bovengenoemde brochure uit 1946: 'Dit verzet was voor alle's van geestelijke aard.' En De Jong vertelde in zijn televisieprogramma: 'Koningin Wilhelmina had kort voor de oorlog in een van haar radiotoespraken gezegd: "Wij willen onszelf zijn en blijven." Dát mocht juist niet. Het nationaalsocialisme wilde ons maken tot andere mensen! De pers werd door de Duitse bezetter gelijkgeschakeld, de vakbonden, culturele uitingen en tegen dat 'Germaanse heidendom' moesten Christenen stelling nemen. Het is wrang om nu te constateren dat de uitzending ervoor, op 3 mei 1962, over de Jodenvervolgving ging; dat geestelijk verzet had de grote moord niet tegengehouden. Rond deze tijd, in 1962, ging de speelfilm *De overval*, in première, één van de meest succesvolle Nederlandse bioscoopfilms met bijna anderhalf miljoen bezoekers. Het was een waar gebeurd verhaal; een succesvolle overval op de gevangenis in Leeuwarden om verzetsstrijders te bevrijden werd in een sobere documentair achtige sfeer neergezet. De verzetsmensen zijn natuurlijk wel gewapend, maar er wordt geen schot gelost, om duidelijk te maken dat de doorsnee Nederlander eigenlijk een hekel heeft aan wapengeweld, in tegenstelling tot de bloeddorstige Duitsers.

Naast de echte en de min of meer wetenschappelijke studies kwam in Nederland de eerste decennia na de oorlog een grote reeks boeken uit, waarin het onverschrokken verzet van het Nederlandse volk centraal stond. Natuurlijk kwam dat ook in jeugdboeken naar voren, waarbij *Engelandvaarders* van K. Norel het beroemdste was. Dit nog in zijn onderduiktijd geschreven boek, het eerste van een trilogie, kwam in het bevrijdingsjaar 1945 uit en werd ook in niet-christelijke gezinnen verslonden. Koene Nederlandse helden tegen verachtelijke Duitse schoften; dat was de teneur, waar tot in de jaren zestig nauwelijks van afgeweken werd. Hij zou nog twee trilogieën schrijven; *Varen en vechten* over de marine en de koopvaardij en *Vliegers in het vuur* over de luchtmacht.

Over het verzet bestonden niet zo lang geleden twee uitersten; gans het volk had zich, al of niet gewapend, verzet tegen de brute indringers aan de ene kant en aan de andere kant de these dat er nauwelijks verzet was. Tegen dat laatste protesteerde Meulenbelt al in 1960, hetgeen aangeeft dat er relatief kort na de bevrijding al tegengestelde meningen waren. Natuurlijk waren er vanaf het begin, vlak na de bevrijding protesten bij het idee dat iedereen in het verzet had gezeten en met name echte verzetsstrijders beklagden zich over de passieve houding van de andere Nederlanders. Ook was er begrijpelijk bezwaar tegen diegenen die zich aan het eind van de oorlog snel nog even bij het verzet hadden aangesloten. De vraag of de oorlog korter geduurd heeft omdat er verzet was, werd nooit gesteld. Het was goed geweest, waarbij slechts vraagtekens werden gesteld bij het optreden van het gewapend verzet, gevolgd door Duitse repercussies, maar die discussies waren tijdens de bezetting ook al in de illegale pers gevoerd.

Zeker vanaf de jaren zestig worden er vraagtekens gezet bij het bestaande oorlogsbeeld van allen eensgezind tegen de vijand en werden ouders kritisch ondervraagd door hun kinderen; 'wat deed jij nu eigenlijk in de oorlog?' En vanzelfsprekend werden bestaande beelden tegen het licht gehouden, gewogen en soms te licht bevonden.

Wat hield verzet nu eigenlijk in en hoeveel Nederlanders zaten er nu daadwerkelijk in het verzet?

En verpletterd wordt het juk!
Verzet in Nederland 1940-1945.

Die eerste vraag is te beantwoorden aan de hand van *'En verpletterd wordt het juk! Verzet in Nederland 1940-1945*. Dit meer dan 300 pagina's tellend overzichtswerk van de toenmalige directeur van het toenmalige Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, dr. C.M. Schulten, verscheen in 1995, 50 jaar na de val van het Derde Rijk en Japan. Hierin passeren op chronologische wijze alle vormen van verzet de revue. Het laat duidelijk zien dat een indeling in plaatsen of regio's moeilijk is, omdat bijvoorbeeld verzetsstrijders naar een ander gebied moesten uitwijken als de Duitsers hen op de hielen zaten. Het onderbrengen van onderduikers of de verdeling van gedropte wapens ging ook over stads- of regiogrenzen heen. Maar

ook een thematische indeling geeft problemen, omdat iemand die aan het studentenverzet deelneemt, tegelijkertijd onderduikplaatsen kan zoeken voor Joodse kinderen. Met name aan de hand van de selectieve biografie is een mooi overzicht te maken. Naast algemene werken zijn er regionale en lokale geschiedenissen verschenen; van het verzet in Aalsmeer tot het verzet in Zwijndrecht. Daarnaast is er een indeling in 'bevolkingsgroepen' zoals studenten, artsen, kunstenaars, vrouwen, Joden, communisten en socialisten. Hier kun je al zien dat een indeling hachelijk is, want je kunt én kunstenaar én vrouw én Joods én communist zijn. Of je bent volgens de Duitse rassenwetten Joods, maar je ziet jezelf toch allereerst als socialist. De lijst van groepen en organisaties is groot én ze zijn zeer divers van aard; de Groep-Albrecht, de Binnenlandse Strijdkrachten, CS-6, Dutch-Paris, Geheime Dienst Nederland, de Grote Advies-Commissie der illegaliteit, de Geuzen, de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en de Landelijke Knokploegen (LO/LKP), Marx-Lenin-Luxemburgfront, het Nationaal Steunfonds, de Ordedienst (OD), Rolls Royce, de Stijkel-Groep, de Stoottroepen, de TD-groep, de Groep-2000, Groep Zwaantje en dan zijn er ook nog 'diversen': Engelandvaarders, Engelandspiel en daarbij de Inlichtingendiensten maken het overzicht bijna compleet, maar biografieën en egodocumenten, illegale pers en clandestiene uitgaven, onderscheidingen, monumenten en straatnamen krijgen ook nog een plaats.

Vanaf 1969 verschenen de delen van *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* van dr. L. de Jong en vanaf deel 4 wordt er in elk deel wel over het verzet geschreven. Anders dan later wel werd gesteld, wordt er geen overtrokken beeld van 'een volk in verzet' neergezet, maar komt een caleidoscopisch beeld naar voren van een aarzelend begin, uitgevoerd door amateurs.

Zo'n twintig jaar eerder probeerde L. de Jong in deel 7 verzet en illegaliteit nader te definiëren en hij komt dan met een Duitse verordening uit januari 1943, waarin wordt samengevat wat verboden is:

1. Het opzettelijk ingaan tegen geldende rechtsvoorschriften (dit gold als 'sabotage') dan wel het opwekken daartoe;
2. daden van geweld tegen Duitsers of Duitse instellingen dan wel het opwekken daartoe;
3. alle bezit van wapenen, munitie en explosieven;
4. het luisteren naar verboden zenders en de verspreiding van van die zenders afkomstige berichten;
5. alle werkzaamheid voor verboden politieke partijen;
6. het uitgeven, verspreiden of onder zich hebben van anti-Duitse geschriften;
7. het betogen tegen de bezettende macht;

8. alle werkzaamheden voor geheime (d.w.z. niet bij de commissaris voor de niet-commerciële verenigingen en stichtingen aangemelde) organisaties;
9. staking en uitsluiting;
10. het overtreden van de spertijd en het betreden van verboden gebieden!

Daarnaast was spionage en hulp aan Geallieerde piloten en ondergedoken Nederlandse ex-militairen natuurlijk ook verboden en dus strafbaar.

De Jong gaat er ook toe over om een schatting te maken van het aantal illegale werkers en hij komt tot begin september 1944 aan een totaal van 25.000 illegale werkers, op een bevolking die in mei 1940 uit 9 miljoen bestond. Hij sluit in zijn definitie diegenen uit die onderduikers in huis namen: 'zij hadden, zou men kunnen zeggen, aanraking met illegale groepen, maar maakten er geen deel van uit'. Ook later is er veel over aantallen gediscussieerd en de strijdlustige journalist Dick Verkijk neemt in zijn boek *Die slappe Nederlanders – of viel het toch wel mee in 1940-1945?* (2001) die groep juist wel mee en komt dan op een aantal van 3 miljoen Nederlanders die op de een of andere manier verzet had gepleegd. Eén op de drie Nederlanders dus!

Dat zijn twee uitersten en dat heeft te maken met definiëring en creatief optellen.

Die slappe Nederlanders – of viel het toch wel mee in 1940-1945?

Het is vanzelfsprekend ondoenlijk alle boeken over het verzet de revue te laten passeren, maar er kunnen er zeker een aantal genoemd worden die de tand des tijds hebben weten te doorstaan; de een wat meer dan de ander.

'De eigen groep heeft het goed gedaan'; dat is het idee dat die eerste decennia na de bevrijding sterk naar voren komt. De Rooms-katholieke zuil was er als eerste bij met S. Stokman (red.), *Het verzet van de Nederlandsche bisschoppen tegen nationaal-socialisme en Duitse tyrannie. Herderlijke brieven, instructies en andere*

documenten (1945). Dit werd snel gevolgd door H.C. Touw, *Het Verzet der Hervormde Kerk*, 2 dln. (1946) en een paar jaar later met Th. Dulleman (red.), *Opdat wij niet vergeten. De bijdrage van de Gereformeerde kerken, van haar voorgangers en leden, in het verzet tegen het nationaal-socialisme en de Duitse tyrannie* (1949). J.C.H. de Pater, *Het schoolverzet* (1969) komt weliswaar veel later uit, maar is van hetzelfde 'wij waren goed'-gehalte.

De titel van H.W. Sandberg, *Witboek over de geschiedenis van het georganiseerde verzet voor en na de bevrijding* (1950), laat al zien dat er al vijf jaar na de bevrijding veel recht te zetten was. Hij verzuchtte: 'Is het Nederland van nu wel de offers waard, die in bezettingstijd zijn gebracht?'

Het geestelijk verzet komt natuurlijk het beste naar voren in de wat er illegaal werd geschreven zoals beschreven in R.S. Zimmerman-Wolf (red.), *Het woord als wapen. Keur uit de Nederlandse ondergrondse pers 1940-1945* (1952) en Lydia E. Winkel, *De ondergrondse pers, 1940-1945* (1954). Dat boeken schrijven zonder vergunning niet automatisch verzetsliteratuur oplevert, zou pas veel later duidelijk worden in Lisette Lewin, *Het clandestiene boek* (1983).

Opvallend is dat in 1965 *De Geuzen* van Harry Paape uitkwam als Boekenweekgeschenk, een waarlijk nationaal cadeau over de eerste verzetsgroep, wat eindigde met 'Het imposant verzet uit de jaren '43-'45 is geen ogenblik los te maken van dit pril begin. Zij waren de eersten.' In die jaren verschijnen ook onder redactie van Evert Werkman, *Ik néém het niet! Hoogtepunten uit het verzet 1940/1945* (1965) en van H.M. van Randwijk, *In de schaduw van gisteren. Kroniek van het verzet 1940-1945* (1967). De jaren zeventig zijn betrekkelijk rustig, maar de lokale en regionale geschiedschrijving blijft gewoon doorgaan. In de jaren tachtig is er een duidelijke opleving in de belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog en neemt het aantal 'ervaringsdeskundigen' dat schrijft, snel af. Het is de naoorlogse generatie die het verzet zal beschrijven. Er komen ook achtergestelde groepen in de geschiedschrijving aan bod. Zo kwamen er in 1980 twee boeken uit over vrouwen en verzet: Bob de Graaff en Lidwien Marcus, *Kinderwagens en korsetten. Een onderzoek naar de sociale achtergrond en de rol van vrouwen in het verzet 1940-1945* (1980) en van Marjan Schwegman, *Het stille verzet. Vrouwen in illegale organisaties, Nederland 1940-1945* (1980). In dat jaar werd ook het Verzetshedenkingskruis ingesteld, een typische inhaalactie. 'Het verzet' had na de bevrijding geen behoefte aan lintjes, want 'zij hadden gewoon hun plicht gedaan', maar zo'n dertig jaar later groeide de roep om tastbare erkenning. Zo'n 15.000 personen werden onderscheiden en het Nationaal Comité Verzetshedenkingskruis gaf het *Gedenkboek verzetshedenkingskruis* (1985) uit. In hetzelfde jaar dat de CPN drie Kamerzetels verloor en niet

meer in de Tweede Kamer vertegenwoordigd was, kwam van Hansje Galesloot en Susan Legéne, *Partij in het verzet. De CPN in de Tweede Wereldoorlog* (1986) uit. Na de talloze apologieën van CPN-kant én anticommunistische geschriften was dit een eerste serieuze poging tot geschiedschrijving. Coen Hilbrink publiceerde in 1989 *De illegalen: illegaliteit in Twente Et het aangrenzende Salland 1940-1945*. Die studie oversteeg het regionale, omdat het aantoont dat het verzet, in elk geval in zijn streek, wel degelijk verzuild was. Dat wisten we eigenlijk al als we naar de illegale pers kijken met zijn sociaaldemocratische, calvinistisch en katholieke bladen, om er een aantal te noemen.

'Ter herinnering aan het verzet van de Joodse burgers gevallen in 1940-1945', staat op een monument in Amsterdam, dat er sinds 1988 staat en bekend is onder de naam Joods Verzetmonument. Wat dat verzet nu eigenlijk was, heeft Ben Braber vastgelegd in *Zelfs als wij zullen verliezen. Joden in verzet en illegaliteit in Nederland 1940-1945* (1990). Het is niet alleen een naoorlogse generatie die schrijft, maar er zijn ook meer mogelijkheden, omdat archieven ontsloten worden en dus toegankelijk worden. Daarnaast is het nog mogelijk betrokkenen te interviewen; veel verzetsstrijders waren in de oorlog vrij jong. Madelon de Keizer zou in haar studie *Het Parool 1940-1945. Verzetsblad in oorlogstijd* (1991) niet alleen de geschiedenis van die illegale krant beschrijven, maar ook een deel van de politieke geschiedenis van Nederland in bezettingstijd. Ton Klumper, *Helden tegen wil en dank. Verzet 1940-1945. Het antwoord van gewone mensen op ongewone situaties tijdens de Duitse bezetting* (1994).

Naaldwijker Dirk Voskamp, samen met Fulps Vincentinus Valstar als gijzelaar doodgeschoten in Rotterdam op 31 augustus 1944. Foto: Collectie Historisch Archief Westland.

Een van de succesvolste verzetsdaden was de hulp aan Joodse kinderen, die vaak afkomstig uit Amsterdam, konden onderduiken in de provincie en zo hun leven konden redden. De moeilijkheden die daarbij kwamen kijken, worden beschreven door Bert-Jan Flim in zijn boek *Omdat hun hart sprak: geschiedenis van de georganiseerde hulp aan Joodse kinderen in Nederland, 1942-1945* (1995). Tien jaar later kwam een meer dan 1.000 pagina's tellend werk uit waarin diegenen die van Israël een Yad Vashem-onderscheiding hadden gekregen, uitvoerig werden beschreven. In *Rechtvaardigen onder de volkeren. Nederlanders met een Yad Vashem-onderscheiding voor hulp aan joden* (2005) worden zij allen met een biografie geëerd. De titel van het boek van J.W.M. Schulten, *De geschiedenis van de Ordedienst: mythe en werkelijkheid van een verzetsorganisatie* (1998), geeft de verandering in de geschiedschrijving mooi weer; er is niet één geschiedenis, maar er zijn er meerdere. Het was door de Duitsers verboden om Nederland te verlaten, dus door te proberen naar Engeland te gaan, was al verzet. Ook in *Tulpen voor Wilhelmina: de geschiedenis van de Engelandvaarders* (2004) van Agnes Dessing, komt naar voren dat maar een gedeelte van die 'vluchtelingen' de overtocht via de Noordzee koos.

In de 21^e eeuw worden natuurlijk nog steeds traditionele verzetsboeken geschreven, vaak bij de onthulling van een monument of de familie van een verzetsgeld heeft gelden ter beschikking gesteld voor een mooie heldenbiografie. Er worden ook meer boeken over de nasleep van de oorlog, dan over de oorlog zelf geschreven. De oorlog blijft een grote rol spelen, maar is ook achtergrond geworden. Een mooi voorbeeld is de studie van Jolande Withuis, *Na het kamp. Vriendschap en politieke strijd* (2005), waarin te lezen valt hoe de Koude Oorlog de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog overwoekert.

Een aparte verzetscategorie is die van de spionage- en inlichtingendiensten en de boeken daarover zijn vaak net zo ingewikkeld geconstrueerd als die vorm van verzet zelf. Bij een overval om voedselbonnen te bemachtigen, wist je wel wat je deed en als je een illegale krant drukte ook. Maar bij illegale zendcontacten met Engeland wist je nooit zeker met wie je te maken had en de Duitse contraspionage zette ook veel mensen en materiaal in om te infiltreren. Eén van de beroemdste of beruchtste voorbeelden is het zogenaamde *Englandspiel*. Dat zal één van de zeer weinige onderwerpen zijn, waarbij ook de tegenstander boeken heeft geschreven. In 1949 verschenen van H.J. Giskes *Abwehr III F. De Duitse contraspionage in Nederland* en van Joseph Schreieder *Het Englandspiel*. Ook Engelse auteurs als M.R.D. Foot, Philip Johns en Nicholas Kelso hebben zich op dit onderwerp gestort en zeker elke vijf jaar komt er weer een studie uit, maar het boek over het *Englandspiel* bestaat nog niet. Eind mei 2012 werd bekend dat het archiefmateriaal van Bletchley Park wordt gedigitaliseerd. Daar werden onder andere berichten uit de bezette

landen ontcijferd, dus wellicht komt dan de waarheid van het *Englandspiel* aan het licht. Wel zie je dat Engelse auteurs als M.R.D. Foot nog steeds het beeld van een kleine schare dapperen neerzet, onder meer in zijn overzichtswerk *Resistance, an analysis of European Resistance to Nazism 1940-1945* (1976), maar ook in de onder zijn redactie verschenen bundel *Holland at war against Hitler. Anglo-Dutch relations 1940-1945* (1990).

Begrafenis van Pieter Prins uit Honselersdijk, gefusilleerd in Rotterdam op 12 maart 1945.
Foto: Collectie Historisch Archief Westland.

Chris van der Heijden zette vanaf het begin van de 21^e eeuw de toon met zijn boek *Grijs verleden. Nederland en de Tweede Wereldoorlog* (2001), waarin hij deed voorkomen of alle geschiedschrijving over de bezetting niet gedeugd had. Met name de jaren zestig deugen in zijn ogen niet, want dan beginnen geschiedschrijvers als L. de Jong moralistisch en dramatisch te schrijven over 'slachtoffers, boeven en helden'. Nee, de waarheid was anders; tijdens de bezetting bestond de bevolking uit gewone mensen, die meedobberden, dan eens de ene kant uit en dan weer eens de andere kant; grijs dus. En het verzet stelde of niets voor of het leidde tot bloedige represailles. Zijn korte hoofdstuk hierover (23 pagina's) heeft hij niet voor niets 'Verzet en verzetjes' genoemd. De toon was gezet en die zou ook doorklinken in de negendelige televisieserie *De Oorlog van de NPS*, waarin duidelijk gemaakt wordt dat het toeval is of je in het verzet komt of bij de Waffen-SS.

In deze debunking-periode was een opvallend boek *Recht op wraak: liquidaties in Nederland 1940-1945* (2009) van Jack Kooistra. Dit werd ook als ontmaskering van het verzet gebracht, maar was weinig meer dan een half uitgezochte alfabetische kaartenbak met meer dan 500 geliquideerde personen. Daar staat dan ook iemand bij die bij de bevrijdingsgevechten gedood is en zogenaamde Oostboeren die in de Oekraïne door partizanen zijn gedood. Wat dat met wraak te maken heeft, is raadselachtig. Ook voordat *Recht op wraak* uitkwam was duidelijk dat het verzet niet uitsluitend uit lieleblanke Nederlanders bestond en dat er zaken voorgevallen zijn, die in normale omstandigheden tot zware gevangenisstraffen zouden leiden. We weten dat met name in Den Haag en Rotterdam tegen het einde van de oorlog verzetsgroepen opereerden die niet van dievenbendes te onderscheiden waren. De studies *Knokploeg Rotterdam-Zuid 1944-1945* (1990) van Albert Oosthoek en *Guerrilla in Rotterdam: de paramilitaire verzetsgroepen 1940-1945* (1995) van J.L. van der Pauw zijn hier voorbeelden van. Tijdens de oorlog zijn liquidaties verricht, waar wij nu grote vraagtekens bij hebben, maar ook na de oorlog. De koerierster Kitty van der Have werd op 5 juni 1945 door leden van haar eigen verzetsgroep vermoord, als verdachte van verraad. De daders werden weliswaar berecht, maar vier maanden voorwaardelijk kan geen ernstige straf worden genoemd. Met deze voorbeelden blijft het moeilijk te stellen dat 'het verzet' in Nederland fout of zelfs misdadig is geweest.

Enkele leden van de Binnenlandse Strijdkrachten in de Langestraat te 's-Gravensande, mei 1945. Foto: Collectie Historisch Archief Westland.

Voor Maarten van Buuren, auteur van *De afrekening. Ontmaskering van het gewapend verzet* (2011) blijkt dat geen probleem; aan de hand van een aantal voorbeelden 'bewijst' hij dat enkele leden van een Knokploeg in het Westland zich schuldig hebben gemaakt aan misdaden. Geen gewone misdaden, maar roofovervallen op eerlijke boeren, niet om onderduikers te helpen, maar voor eigen gewin. Zelfs na de oorlog gaat dat door, want op 8 mei 1945 wordt een NSB'er, Lein Francke, zodanig mishandeld door een commandant van een Knokploeg, Piet Doelman, dat Francke komt te overlijden. Het moge duidelijk zijn; Doelman en zijn kornuiten zijn gewone

criminelen. En dat is nooit naar buiten gekomen, omdat er een 'mythe van het gewapend verzet' ontstond. Van Buuren gaat dat recht zetten:

'De werkelijkheid van het gewapend verzet -die voor een belangrijk deel bestond uit geweldpleging, onderlinge rivaliteit van bendeleiders, gewapende roofovervallen en liquidaties- is verdraaid, geïdealiseerd en in christelijke zin gemythologiseerd.'

Grote woorden en de auteur laat niet na te melden dat zijn verhaal 'geheel op feiten is gebaseerd' en zelfs dat hij 'feitelijke bronnen' gebruikt. Ook in tekst gebruikt hij vaak het woord 'bronnen', zoals bij 'Op basis van de bronnen veronderstel ik dat de buit verdeeld werd onder de leden van de knokploeg.' Welke bronnen dat zijn, komt de lezer helaas niet te weten. Naast de fantasie en de eigenzinnige interpretatie, is er bijzonder veel op het bronnengebruik aan te merken. De 'Verantwoording van de bronnen' (60 van de 300 pagina's) is buitengewoon merkwaardig. In plaats van het noemen van de bron, de pagina van een boek of een archiefnummer, zijn de bronnen kleine verhaaltjes geworden van meer dan een halve pagina. Wat moet de lezer met verwijzingen als 'Bron: diverse verklaringen in ...' Anderen, zoals Eric Slot en Herman Langeveld, maar ook veel Westlanders hebben op diverse plekken aangetoond dat Van Buuren ook zeer creatief met zijn bronnen omspringt; alles in het kader om Piet Doelman in een nog kwader daglicht te stellen. Het is een merkwaardige persoonlijke afrekening geworden, want familieleden van de auteur hebben in het Westland ook in het verzet gezeten, vanzelfsprekend niet als criminelen à la Doelman. In het Westland is veel te doen geweest om het boek; soms terecht, soms ten onrechte en Van Buuren heeft kennis kunnen nemen van al die kritiek. Je zou verwachten dat daar iets van zou doorklinken in de tweede druk, de 'nieuwe uitgebreide editie'. Niets daarvan, de auteur vindt dat zijn 'verhaal van a tot z overeind is gebleven – en dat is ook geen wonder, want ik heb veel tijd en zorg besteed aan het onderbouwen van alle genoemde feiten met bronnen die ik in landelijke, regionale en plaatselijke archieven heb nagetrokken.' Veel tijd en zorg; dan moet het wel waar zijn, is de boodschap. De auteur eindigt de herdruk met een buitengewoon larmoyante nabeschuiving.

Ik wil eindigen met een zin, die mijns inziens laat zien dat *De afrekening* eigenlijk een roman is, losjes gebaseerd op ware feiten en geen geschiedschrijving.

'Ik neem het verhaal van Blonde Gré dan ook met een schepje zout, maar ik laat het niet weg omdat het zo'n mooi verhaal is en omdat het in de loop van de tijd deel is gaan uitmaken van het verhaal van de bevrijding van Piet Doelman.' (p. 152 en 173).